

**РІВЕНЬ ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ:
КОМПЛЕКСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ**

Яковлєва Ю.К.

Донецький інститут соціальної освіти

У статті проаналізовано різні підходи до визначення рівня та якості життя населення, встановлено чинники, які найбільше впливають на них. Офіційні статистичні дані за роки незалежності використано для співставлення регіонів України за рівнем життя населення та його складових. Підвищення якості життя населення, інноваційний розвиток суспільства наразі неможливі без вільного доступу і використання населенням інформаційно-комп'ютерних технологій, ресурсів світової мережі Інтернет. Реальне суспільне життя базується на поєднанні матеріального й духовного, тому перехід від переважання мотиву примноження особистого достатку до мотивів вдосконалення людини не може не враховувати вплив релігії на розвиток менталітету соціуму. Дано авторське визначення категорії «якість життя населення», в якому на додаток до вже відомих його складових запропоновано враховувати можливості інноваційного розвитку суспільства, віртуального інформаційного забезпечення, морально-етичних норм та духовного розвитку.

Ключові слова: рівень та якість життя населення, суспільно-географічний розвиток територій, регіони України

Постановка проблеми. Суспільство не може розвиватися без орієнтирів. Одними з таких орієнтирів, які характеризують не тільки розвиток суспільства, а й його стан, є кількість та склад його населення, його трудові можливості, рівень та якість життя. Поняття рівня та якості життя дуже тісно пов'язані між собою, існуючи майже нерозривно. Якщо рівень життя можна певним чином оцінити за допомогою ряду показників та порівняти їх з показниками інших країн, то якість життя – ширше поняття, яке розкриває саме здатність людей задовольняти потреби.

Підвищення рівня та якості життя – результат економічного зростання та його умова. Для сучасного виробництва потрібні не тільки принципово нові техніка й технологія, але й висококваліфіковані працівники, власники людського капіталу. Вони є основою середнього класу. У таких людей складніше структура матеріальних, духовних і соціальних потреб, більше витрачується коштів на відновлення життєвої енергії, на освіту й професійну підготовку. Рівень та якість життя в них повинні бути набагато вищими, чим у людей, що просто забезпечують своє виживання. Тому й набула актуальності проблема врахування нових складових, які не тільки характеризують рівень сучасного життя, але й є необхідними для визначення його якості.

Ступінь наукової розробки проблеми. Складність категорій «рівень життя населення» та «якість життя населення» обумовила прагнення представників різних наук сформулювати своє визначення цих категорій та відібрати для їх оцінки найбільш цікаві з точки зору конкретної науки показники. Розробкою цієї проблеми займалися: О. Амоша, С. Аюшевська, Д. Богиня, Б. Бойцов, П. Бубенко, Т. Гаврилова, І. Гукарова, В. Дробишева, І. Єлісеєва, Н. Зубаревич, М. Кизим,

Т. Клебанова, Е. Лібанова, І. Мазур, В. Мандибура, К. Немець, Л. Немець, О. Новікова, Л. Старченко, О. Топчієв, К. Хорунженко, Л. Удотова, Ф. Узунов. Дискусії щодо змісту й структури цих категорій продовжуються. Це сприяє як інтеграції, так і подальшій диференціації наук, більш чіткому окресленню та актуалізації предметів їх вивчення.

Мета статті – встановлення складу показників, що найбільш повно характеризують рівень сучасного суспільно-географічного розвитку територій, та об'рุнтування необхідності їх врахування при визначенні категорії «якість життя населення».

Виклад основного матеріалу. За загально-відомим визначенням ООН, рівень життя – це сукупність таких показників, як: стан здоров'я, в тому числі демографічні умови, їжа, одяг, фонди споживання та накопичення, умови праці, освіта, в тому числі письменність, житло, включаючи його благоустрій, соціальне забезпечення, тощо.

Цікавим є підхід [9, с. 7], який на основі цілей людини, а також аналізу думок вчених щодо цього питання запропонував такий склад компонент кількісної оцінки рівня життя населення регіонів країни: прожити довге й здорове життя; мати доступ до засобів існування; отримати, поширити й оновити знання, мати сприятливе середовище проживання. Своє трактування цьому поняттю дають й інші вчені, тому можна погодитися з [3, с. 9], що рівень життя є складною та системною соціально-економічною категорією, яка відображає сукупність відносин та умов, що визначають життєдіяльність та розвиток людей.

Рівень життя постійно змінюється й залежить від стану економіки, бо основними його складовими є частка ВВП і ВДВ на душу населення, доходи, споживання, заощадження населення, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, частка мінімальної заробітної плати в прожитковому

мінімумі, середньомісячна заробітна плата на одного штатного робітника, сума заборгованості виплати заробітної плати, соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти.

Проаналізувавши погляди вчених на визначення рівня життя населення, можна зробити висновок, що існує дві позиції: вузьке розуміння категорії рівня життя (фактичне ототожнення рівня життя й досягнутого обсягу споживання матеріальних і духовних благ і послуг) і широке – як комплекс взаємозалежних соціально-економічних чинників, що забезпечують процес життєдіяльності людини.

Якщо розглядати рівень життя населення у широкому його розумінні, то у географічній та економічній літературі вже здійснювалися спроби аналізу і класифікації чинників впливу на рівень життя населення. Найбільш прийнятною можна вважати класифікацію чинників впливу на рівень життя населення, яку виконав Я. Штокало. Проаналізувавши існуючі підходи, він пропонує основними чинниками впливу на рівень життя населення вважати загальні, регіональні та локальні. До загальних він відносить: законодавчу базу та нормативно-правове забезпечення розвитку місцевості, соціальну й економічну, інвестиційну, інноваційну, правову, кредитну й зовнішньо-торгівельну політику держави. Регіональними чинниками він вважає: тип освоєння і рівень соціально-економічного розвитку, соціальну політику в регіоні, фінансування розвитку, підтримку інноваційного розвитку території, природно-кліматичні, екологічні та демографічні; локальними: тип населеного пункту, природні, економічні, соціально-професійні, історико-географічні та етнічні, особистісні характеристики жителів. Автором об'рุнтовано, що рівень життя населення формується і змінюється під впливом сукупної дії чинників різного рівня, проте в кожний конкретний період часу переважає сила впливу окремих з них, і вони є домінуючими для людини, родини, соціальної групи й суспільства в цілому. Причому, існує взаємозв'язок не тільки між рівнями чинників, а й між чинниками окремих рівнів. Таким чином, формування й зміна рівня життя населення є багаточинниковим процесом, управління яким потребує урахування якомога більшої кількості чинників, а його адекватний аналіз – комплексу показників, які б враховували їх вплив [10].

Підтвердженням цієї тези автора можна вважати аналіз складових рівня життя населення за часи незалежності. На перший погляд, можна відмітити позитивну динаміку деяких з них: показник ВВП на душу населення збільшився майже у 5 разів, ВДВ зросла більше ніж у 2,5 раза,

доходи населення також зросли у 4,6 раза, прожитковий мінімум – майже вдвічі, мінімальна заробітна плата – зросла втричі, середня заробітна плата – майже в 5 разів. Однак зростання зазначених показників ще не означає той факт, що в Україні покращується рівень життя. Погіршення ситуації в країні відображає, наприклад, зростання заборгованості з виплати заробітної плати. Цей показник у 2010 р. становить 1473,3 млн. грн. Тільки за 2008-2009 рр. борг держави з виплати заробітної плати зріс майже вдвічі, а за 2010 р. збільшився майже на 400 млн. грн. Тобто матеріальний добробут населення України знижується практично по всіх регіонах України. Приблизно на 15-17% підвищився цей рівень тільки у Донецькій та Закарпатській областях та у м. Севастополь. Незначне збільшення рівня матеріального добробуту за роки незалежності зафіксовано у Дніпропетровській, Київській та Чернівецькій областях. Але, незважаючи, наприклад, на підвищення цього рівня по Донецькій області, треба відмітити, що якщо ще в 2009 р. він був вище середнього, то вже в 2010 р. він знизився до середнього рівня, а в Полтавській, Запорізькій областях та Автономній Республіці Крим з середнього впав до нижче середнього. Стабільно високий рівень матеріального добробуту має тільки м. Київ [2].

Враховуючи той факт, що підвищення рівня матеріального добробуту не дає підстави стверджувати про підвищення рівня життя населення у цих регіонах, Держкомстатом разом з Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України було розроблено методику, яка забезпечує об'рุнтовані щорічні розрахунки для оцінки рівня життя населення як за інтегральним індексом, названим авторами індексом людського розвитку, так і за кожним з дев'яти окремих аспектів рівня життя населення: демографічний розвиток, матеріальний добробут, розвиток ринку праці, умови проживання, рівень освіти, стан та охорона здоров'я, соціальне середовище, екологічна ситуація, фінансування людського розвитку. За цією методикою й було розраховано індекс людського розвитку по 27 регіонах України (включаючи м. Київ і м. Севастополь) за період з 1999 по 2010 рр. Наприклад, приблизно на 30% підвищився індекс матеріального добробуту за цей період у Луганській і Миколаївській областях, але інтегральний індекс підвищився усього на 1,4% у Луганській області, а у Миколаївській і зовсім знизився на 1,5%. Надзвичайно великим було зниження індексу матеріального добробуту по Херсонській та Чернігівській областях, відповідно на 34,9 та 34,5%, але зниження інтегрального показника не було таким різким. Воно становило

6,4% по Херсонській області та 7,6% по Чернігівській [6].

У запропонованій методиці кожному з аспектів людського розвитку відповідає окремий блок показників інформаційної бази Держкомстату України (дані державних статистичних спостережень та базових вибіркових обстежень домогосподарств). Схема побудови інтегрального індексу людського розвитку передбачає трьохетапний процес відповідно до трьохрівневої ієрархічної системи показників. На відміну від міжнародної методології розрахунку вітчизняна методика передбачає проміжний етап – побудову узагальнюючих індикаторів, що характеризують кожен з аспектів людського розвитку.

За допомогою факторного аналізу в методиці для оцінки демографічного розвитку було визначено вісім найважоміших показників, що мають належний рівень варіації: коефіцієнти смертності немовлят та перинатальної смертності, середню очікувану тривалість життя населення при народженні, досягненні 15, 45 та 65 років, сальдо міграції та коефіцієнт інтенсивності міграції.

Недостатня надійність ряду показників по сільській місцевості обмежила можливість оцінювання розвитку ринку праці такими показниками: питомою вагою працюючих в умовах неповного робочого дня (тижня) та працівників, які перебували в адміністративних відпустках, часткою працюючих в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, у загальній чисельності зайнятих; співвідношенням рівнів зареєстрованого безробіття та визначеного за методологією Міжнародної організації праці, плинності робочої сили. Для міського населення при оцінці додатково враховувалися: рівні економічної активності, безробіття за методологією Міжнародної організації праці, зайнятості та середня тривалість пошуку роботи.

Для оцінки матеріального добробуту населення було виділено основні показники, що характеризують рівень та структуру доходів і витрат, індикатори «натуралізації» та «тенізації» доходів населення, майнового розшарування та бідності, купівельної спроможності доходів, а саме: середню заробітну плату, пенсію та сукупні витрати в розрахунку на умовно дорослого, співвідношення сукупних витрат і доходів, різницю між грошовими витратами та доходами, середній доход від особистого підсобного господарства, частку грошових доходів у сукупних, рівень та глибину бідності, коефіцієнт Джині, купівельну спроможність середньодушового доходу, забезпеченість приватними автомобілями.

Оцінювання розвитку умов проживання населення відбувалося за такими показниками:

щільність населення, рівень урбанізації, забезпеченість житлом, частка населення, що проживає у містах с чисельністю понад 100 тисяч чоловік, питома вага житла з водогоном, каналізацією, центральним опаленням, газом у містах та у сільській місцевості, щільність автомобільних доріг, кількість місць у санаторіях та лікарнях, планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, кількість телефонів, кількість таксофонів для міського населення та сільської місцевості й обсяг місцевого телебачення.

До блоку оцінювання рівня освіти включено такі показники, як: охоплення дітей дошкільними закладами, початковою освітою, дітей та підлітків базовою та повною середньою освітою, чисельність студентів ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації, середня тривалість навчання, частка осіб із вищою освітою в населенні старше 25 років.

За результатами факторного аналізу найбільш важомими для оцінки стану та охорони здоров'я було визначено: рівень травматизму, пов'язаного з виробництвом, середню тривалість перебування хворого у стаціонарі, питому вагу дітей віком до 2 років, охоплених щепленням проти дифтериту, коклюшу, поліоміеліту та кору, та новонароджених, охоплених щепленням проти туберкульозу, індекс умовного здоров'я населення регіону, забезпеченість населення лікарнями усіх спеціальностей та послугами швидкої медичної допомоги.

Найбільш помітний вплив на соціальне середовище мають коефіцієнт злочинності, питома вага тяжких злочинів у загальній кількості, кількість померлих від навмисного самоущодження, кількість хворих з вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу та на розлади психіки й поведінки внаслідок вживання алкоголю або наркотичних та інших (крім алкоголю) психоактивних речовин, яких взято на облік з метою лікування й реабілітації, питома вага безробітних у міській місцевості, які не мають роботи більше 1 року, співвідношення розлучень та шлюбів, питома вага народжених поза шлюбом, кількість ДТП, заборгованість по виплаті заробітної плати.

Враховуючи, наскільки гострими для України є екологічні проблеми, для оцінки екологічної ситуації враховуються: кількість промислових токсичних відходів у сховищах, викиди сірки, азоту, шкідливих речовин від пересувних джерел забруднення, кількість важких металів у стічних водах та питома вага скинутої неочищеної води в загальному її обсязі.

Для характеристики фінансування людського розвитку було сформовано такий перелік показників, як: видатки місцевих бюджетів на освіту, охорону здоров'я та на соціальний захист,

трансферти Державного бюджету, питома вага видатків на освіту, охорону здоров'я та на соціальний захист у сукупних соціальних видатках місцевого бюджету, співвідношення трансфертів Державного бюджету із соціальними витратами місцевих бюджетів.

Треба визнати, що на сьогодні найбільш повну характеристику щодо рівня життя населення на певній території нашої країни дає саме ця методика, тим більше, що в ній використовуються дані тільки офіційної статистики.

На жаль, треба відмітити той факт, що якщо у 1999 р. 13 областей мали індекс людського розвитку нижче середнього, то вже в 2009 р. такий рівень був у 20 регіонах, а у 2010 р. рівень життя населення ще погіршився. Тільки у м. Київ він був високим, вище середнього у м. Севастополь та середнім у Київській та Харківській областях, по всіх інших регіонах України він був або нижче середнього, або низьким. Але найбільше занепокоєння викликають старопромислові регіони, в яких рівень життя населення за останні 10 років залишається стабільно низьким. Наприклад, у Донецькій області у 2010 р. індекс демографічного розвитку збільшився майже на 50%, але в цілому інтегральний індекс людського розвитку за рахунок значного пониження індексів екологічної ситуації, стану та охорони здоров'я, фінансування людського розвитку соціального середовища та неістотного зростання найбільш вагоміших складових індексу людського розвитку (індекс матеріального добробуту збільшився на 3,3%, індекс рівня освіти – на 5,9%, а індекс умов проживання навіть понизився на 1%) не тільки залишився низьким, але й зменшився на 1,7% порівняно з 2009 р. [6].

Тобто, якщо не прийняти кардинальних заходів, а не тільки декларативно стверджувати про необхідність покращання рівня життя населення в Україні, то негативну тенденцію, яка має місце в останні роки, не подолати. Тому державі вкрай необхідно нарешті вирішити питання щодо розвитку регіональних ринків праці, забезпеченості державними гарантіями рівня життя непрацездатним верствам суспільства, належної якості та доступності більшості соціальних послуг, внаслідок чого дійсно може зрости рівень життя населення. Зростання ж рівня життя населення створює матеріальну базу, що дозволить покращити й якість цього життя, бо ступінь відповідності умов і рівня життя науково об'рุントваним нормативам або визначенням стандартам і характеризує якість життя, під яким сьогодні найчастіше розуміють комплексну характеристику природно-кліматичних, соціально-економічних, екологічних, соціокультурних умов життєдіяльності населення і положення людини в суспільстві.

Чимало дослідників вважають неможливим існування єдиного кількісного показника, бо якісна відмінність предметів споживання або соціально-економічних процесів не дозволяє звести складові якості життя в єдине ціле. Серед сучасних підходів до якості життя населення виділяються такі, які акцентують увагу на формуванні якісно нових потреб, без задоволення яких важко уявити сучасний рівень життя людини. Проаналізувавши найбільш 'рунтовні визначення цієї категорії, які було сформульовано різними вченими, слід визнати, що визначення поняття «якість життя населення» впливає на показники, які обрані для її оцінювання. Вони можуть характеризувати як один елемент якості життя, так і всю їх сукупність, що певною мірою залежить від об'єкту дослідження. Перелік цих показників досить часто включає такі: здоров'я; можливість вести здоровий спосіб життя на всіх етапах життєвого циклу; індивідуальний розвиток шляхом навчання; зайнятість і якість трудового життя; дозвілля; можливість придбання товарів і користування послугами; особиста безпека й правові органи; соціальні можливості й соціальна активність.

Ретельне вивчення існуючих в Україні та за кордоном підходів до переліку індикаторів, що характеризують якість життя населення, аналіз існуючої офіційної статистичної інформації дають підстави стверджувати, що показники, які представлено у статистичних збірниках, дозволяють найбільш повно врахувати чинники, що впливають на якість життя населення в нашій країні. Це вже названі вище показники, які наведено у [6], та показники [8], а саме: макроекономічні показники, демографічна ситуація, рівень охорони здоров'я та безпеки, рівень освіти, рівень зайнятості населення, матеріальної забезпеченості населення, рівень та структура особистого споживання, житлові умови населення, пенсійного забезпечення і соціальної напруги.

Але із середини ХХ ст. відбувається перехід економічно розвинених країн від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку, ознаками якої є: включення інформаційно-комп'ютерних технологій в усі сфери людської діяльності; домінуюча роль потенціалу науки й техніки в економічному зростанні; знання, розум, інтелект людини стають найголовнішою продуктивною силою сучасності. Відповідно до цього змінюються акценти в мотивації людської діяльності, відбувається перехід від переважання мотиву примноження особистого матеріального багатства до мотивів вдосконалення людини, завдяки чому здійснюється послідовне забезпечення у підростаючого покоління набуття системи цінностей, адекватних постіндустрі-

альному етапу розвитку суспільства. Ще у 1993 р. в Маастрахіті на міжнародній конференції HUSITA-3 вперше було обговорене питання впливу на якість життя населення інформаційних технологій, але до сих пір цей чинник не враховується для її оцінки.

З переходом України до інноваційної моделі розвитку поняття добробуту людини збагачується новими аспектами, зокрема, воно немислиме без вільного доступу і використання населенням інформаційно-комп'ютерних технологій, мобільного зв'язку, ресурсів світової мережі Інтернет для отримання потрібної та більш повної інформації, консультацій, віртуальних екскурсій та для більш якісного спілкування між людьми чим поштовий та телефонний зв'язок. Фахівцями «TNS Ukraine» було проведено дослідження, за результатами якого встановлено, що біля 44% користувачів українського Інтернету використовують світову мережу для пошуку інформації для роботи й навчання, на другому місці за популярністю пошук музики й фільмів, а на третьому – різноманітних розваг. Все більше людей шукають роботу, культурні новини, ціни на товари, роблять певні покупки через Інтернет [1].

К. Немець зазначає, що інформаційний ресурс суспільства є одним із найважливіших чинників суспільного розвитку і тому повинен враховуватись при оцінці інформаційно-суспільно-географічного простору [4, с. 65], тому цей чинник доцільно враховувати при визначення якості життя населення.

В умовах становлення глобального інформаційного суспільства, формування економіки, базованої на знаннях, не можна не враховувати інноваційну складову якості життя населення. В Україні науково-технічна та інноваційна сфера не виконує належним чином роль джерела економічного зростання. Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, у 2000 р. становила 18%, а у 2010 р. лише 13,8%. З 2007 р. повністю припинилася підготовка виробництва для впровадження інновацій. На жаль, залишається низькою питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації, та реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової. З 2000 р. по 2010 р. в 1,45 рази зросла кількість впроваджених нових технологічних процесів, але все рівно їх кількість залишається надзвичайно низькою. Так, за 2010 р. було впроваджено усього 2043 нових технологічних процесів, у тому числі маловідходних та ресурсозберігаючих тільки 479, що всього на 11,4% більше ніж у 2000 р. У 2010 р. було освоєно 663 нових виду техніки, це всього на 5,1% більше ніж у 2000 р. [2].

Незважаючи на величезні втрати високо-якісного людського капіталу за останні два

десятиліття, станом на 2011 р. Україна зберігає один з найвищих у світі індексів освіченості (94% письменного населення, ООН). Вона ще має потужний науковий потенціал, здатний виконувати складні фундаментальні й прикладні дослідження, багатогалузевий промисловий комплекс, на 30% орієнтований на високотехнологічне виробництво (машинообудування, приладобудування, енергетика, авіаційні й космічні технології, матеріалознавство та ін.), родючу землю для сільськогосподарських призначень, потужну газотранспортну мережу.

Але, на жаль, Україна не реалізує стратегію пріоритетного науково-технологічного розвитку, вилучила з числа основних продуктивних сил науку, передову освіту й інновації, штучно розірвав органічно єдині складові трикутника знань: передову університетську освіту, конкурентоспроможні наукові дослідження та інновації, які наразі функціонують незалежно одна від одної без будь-якої координації й загальних цілей.

За цих умов зовнішній світ, що агресивно конкурує за нові ринки й природні ресурси, почав нав'язувати Україні допоміжні й сумнівні ніші, що не відносяться до інтелектуальних, високотехнологічних шляхів розвитку. Вони зводяться до максимізації економічно й екологічно невигідного сировинного експорту з одночасним збільшенням високотехнологічного товарного імпорту. Через механізми зовнішнього кредитування і взаємодії зі світовими торговельними й фінансовими організаціями Україні пропонується зменшити співвідношення між власним виробництвом і споживанням. Деградуючий ринок праці підштовхує країну до зменшення підготовки фахівців за інноваційною, креативною моделлю на користь репродуктивної, що, зрештою, веде до зниження освітнього цензу нації. Становище України ускладнюється тим, що більшість індустріально розвинених країн завершили перехід до ресурсозберігаючих технологій, а ми тільки розпочинаємо розв'язувати цю проблему.

Тому при оцінюванні якості життя населення доцільно враховувати й рівень впровадження інновацій та використання ресурсозберігаючих технологій.

У реальному суспільному житті не можна недооцінювати вплив релігії на розвиток менталітету соціуму. Вплив релігії на свідомість, культуру українського народу можна спостерігати у традиціях, звичаях, обрядах, святах, якими багаті наші історичні регіони: Буковина, Галичина, Волинь, Закарпаття, Поділля, Слобожанщина [5, с. 302]. Якщо індикаторами стану культурної складової на певній території можна вважати щільність домів культури, кінотеатрів, музеїв тощо, то індикатором духовної складової якості життя населення можна

вважати щільність релігійних організацій на певній території. Треба відмітити, що в західних регіонах фактично вже створена інституційна мережа конфесійно-церковних установ, яка практично вже достатня для задоволення релігійних потреб віруючих (34,9% від загальної кількості релігійних громад). Другим за чисельністю релігійних організацій є центральний регіон, де з часу здобуття Україною незалежності, кількість первинних осередків віруючих зросла на 5330, що в процентному відношенні дорівнює 22,8% від загальної кількості релігійних громад. Південний регіон характеризується найбільшим приростом релігійних громад, зокрема релігійних спільнот національних меншин. Якщо у 1991 р. загальна кількість осередків становила 956 релігійних громад, то сьогодні 5730, тобто збільшення відбулося на 83,3%. Східний регіон відрізняється найменшими показниками кількісного приросту громад та їхньою чисельністю. Тут діє 3042 громади, що становить лише 9,2% від їхньої загальної кількості в країні [7].

І якщо подивитися на такий показник як демографічний розвиток, то можна побачити, що його рівень в західних регіонах України, де практично все населення регіону є віруючим, значно вищий ніж у східних регіонах. Наприклад, у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Хмельницькій та Чернівецькій за останні 10 років він коливається від середнього до вище середнього, в той час як у Донецькій та Луганській області він стабільно є надзвичайно низьким.

При визначенні рівня соціального середовища враховується багато чинників, які опосередковано залежать і від рівня релігійності населення регіону. Не може не вражати той факт, що регіонах, які завжди відносять до західних, індекс рівня розвитку соціального середовища є високим (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська й Тернопільська області) або коливається у межах від вище середнього до високого у регіонах, які часто чи інколи відносяться до західних (Волинська, Рівненська, Хмельницька, Житомирська та Вінницька області). В той же час у східних регіонах тільки Харківська область стабільно має вище середнього рівень розвитку соціального середовища. В Донецькій області цей рівень протягом останніх років постійно знижувався і з середнього став нижче середнього. У Луганській області картина ще гірша, рівень розвитку соціального середовища залишається протягом останніх 10 років нижче середнього. Приголомшили падіння цього індексу за ці роки відбулося у м. Севастополь, він зменшився майже вдвічі: якщо у 1999 р. він був вище середнього, то з кожним роком він

ставав все нижче й нижче, а вже, починаючи з 2006 р., м. Севастополь стає єдиним регіоном, в якому цей рівень є низьким [6].

Висновки. Підсумовуючи все вищепередне, можна дати уточнене визначення категорії «якість життя населення», під якою слід розуміти комплексну характеристику суспільно-географічного розвитку території, яка характеризує не тільки рівень матеріального добробуту, розвитку ринку праці та інноваційного розвитку суспільства, але й дотримання належного рівня умов проживання, навколошнього й соціального середовища, освіти, стану та охорони здоров'я, інформаційного забезпечення, у тому числі й віртуального (Інтернет), фінансування людського розвитку, демографічного розвитку, морально-етичних норм та можливості духовного розвитку.

Сьогодні необхідність досягнення саме такого рівня якості життя населення за вкрай потрібним вважають багато вчених і керівників на найвищому рівні. Йде інтенсивний пошук нової національної ідеї. Наразі слід перебороти перекіс, допущений у ході реформ, тобто підсилити соціальну спрямованість економіки. Але робити це потрібно на підставі науково-обґрунтованого та ретельно визначеного підходу, коли будуть врівноважені інтереси всіх соціальних верств у суспільстві, який дозволить знайти соціальний компроміс й спосіб його дотримання.

Підвищення якості життя повинно стати найважливішим пріоритетом всіх рівнів влади, як загальнолюдська ідея, здатна істотно вплинути на весь розвиток України в ХХІ ст. Пошук шляхів покращання соціального розвитку суспільно-географічних територій, особливо старопромислових регіонів, за рахунок найбільш ефективного використання власного ресурсного потенціалу повинен стати найголовнішим завданням не тільки для уряду країні, але й для органів місцевого самоврядування.

Список літератури

1. TNS Ukraine веб-сайт [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.tns-ua.com/ua/>.
2. Державна служба статистики: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Мандибура В.О. Рівень життя населення та механізми його регулювання: автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра екон. наук: 08.09.01 «Демографія, економіка праці та соціальна політика» / В.О. Мандибура. – К., 1999. – 36 с.
4. Немець К.А. Суспільно-географічні основи інформаційного розвитку соціогеосистем: дис... доктора геогр. наук: 11.00.02 / Немець Костянтин Аркадійович. – К., 2005. – 443 с.

5. Немець Л.М. Соціально-географічні основи стратегії переходу України на модель стійкого розвитку: дис.. . . доктора геогр. наук: 11.00.02 / Немець Людмила Миколаївна. – К., 2003. – 515 с.
6. Регіональний людський розвиток // Статистичний бюлєтень. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 43 с.
7. Релігійно-інформаційна служба України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] // Режим доступу:<http://old.risu.org.ua/>.
8. Соціальні індикатори рівня життя населення//Статистичний збірник.–К. ТОВ «Август Трейд», 2011.–220 с.
9. Тридід С.О. Оцінка рівня та способу життя населення регіону: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук: 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / С.О. Тридід. – Х., 2006. – 18 с.
10. Штоколо Я. Класифікація чинників формування рівня життя населення у регіоні [Електронний ресурс] / Я. Штоколо // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/iug/2008_18/antropo18-5.pdf.

Яковлева Ю.К. Уровень и качество жизни населения: комплексные характеристики общественно-географического развития территории. В статье проанализированы разные подходы к определению уровня и качества жизни населения, установлены факторы, наименее влияющие на них. Официальные статистические данные за годы независимости использовано для сопоставления регионов Украины по уровню жизни населения и его составляющих. Повышение качества жизни населения, инновационное развитие общества сейчас невозможны без свободного доступа и использования населением информационно-компьютерных технологий, ресурсов мировой сети Интернет. Реальная общественная жизнь базируется на объединении материального и духовного, поэтому переход от преобладания мотива приумножения личного благосостояния к мотивам совершенствования человека не может не учитывать влияние религии на развитие менталитета социума. Дано авторское определение категории «качество жизни населения», в котором в добавок к уже известным его составляющим предложено учитывать возможности инновационного развития общества, виртуального информационного обеспечения, морально-этических норм и духовного развития.

Ключевые слова: уровень и качество жизни населения, общественно-географическое развитие территорий, регионы Украины.

Yakovleva Yu.K. Living standards and life quality of population: complex characteristics of a territory social and geographic development. In the article various approaches are analyzed to determine population living standards and life quality, and factors are established which have the great influence upon them. Official statistical data for the period of independence are used to compare Ukrainian regions in population living standards and their components. Today the population life quality and innovative development of society is impossible without free access to and utilization of information computer technologies and resources of the world Internet system by population. The real social life is based on combination of material being and spirituality thus the transition from prevailing of the motive to increase one's own welfare to the motive of human improvement cannot ignore the influence of religion upon the society development. The author's category definition is represented with the "life quality of population" where in addition to its already known components there is a proposal to consider opportunities of society innovation development, virtual informational support, and moral ethical norms together with spiritual advance.

Key words: population living standards and life quality, social and geographical development of areas, regions of Ukraine.